

Gerard Reve. *Brieven aan mijn lijfarts, 1963-1980*. Veen

De afgelopen weken stond Gerard Reve weer eens in het middelpunt van de belangstelling. Voor de VPRO-radio las hij zijn debuutroman *De avonden* voor en in dezelfde week verscheen *Brieven aan mijn lijfarts, 1963-1980*, een nieuw deel van het epistolaire feuilleton dat Reve sinds jaar en dag uit zijn archieven te voorschijn tovert. Veel lof en sympathie daalden op de inmiddels 68-jarige auteur neer. Hier en daar was zelfs weer iets te bespeuren van de devotie die hem met name in de vroege jaren zeventig ten deel viel.

Met Reve's populariteit is altijd iets merkwaardigs aan de hand geweest; deze heeft zich nooit beperkt tot alleen een literaire appreciatie. Meer nog dan Hermans of Mulisch (om twee vergelijkbare grootheden te noemen) is hij tot een nationaal fenomeen uitgegroeid, dat ondanks schandaal en controverses door een breed publiek naar de ogen werd gezien. Het autobiografische karakter van zijn werk heeft daar ongetwijfeld veel toe bijgedragen: met zijn geschriften bood Reve zichzelf aan als object van verguizing of adoratie, maar daarnaast waarschijnlijk vooral van herkenning. In een roman als *De avonden* gebeurde dat nog impliciet, in *Op weg naar het einde* en veel van wat hij daarna schreef expliciet.

Op het eerste gezicht is dat vreemd, want - zoals Reve altijd met trots heeft verklaard - „een normaal mens" komt in zijn boeken niet voor. In de nu gepubliceerde brieven aan zijn „lijfarts" is het niet anders, zoals mag blijken uit de vrolijke conclusie: „Ik ben niet gestoord, maar gewoon krankzinnig". Toch geloof ik niet dat dit zijn herkenbaarheid in de weg heeft gestaan. Wie wilde er in de jaren zestig en zeventig tenslotte voor „gewoon" of „normaal" doorgaan? Wat dit betreft heeft Reve misschien wel gelijk als hij - overigens met geheel andere intentie - de Nederlandse cultuur er een „van psychopaten en zenuwlijders" noemt.

En voor wie zich niet in zijn angsten, zijn wanhoop, zijn agressie en zijn drankzucht kon herkennen, was er de humor. Reve is een schoolvoorbeeld van de hofnar die op de troon is gaan zitten. Men kon hem altijd ook niet serieus nemen, zonder dat de bewondering daar onder hoefde te lijden. Neem zijn religieuze preoccupaties: door de oneerbiedige grappen waarmee hij ze verwoordde, werden ook lezers die niet met het geloof worstelden in de gelegenheid gesteld er plezier aan te beleven.

Dat laatste geeft aan dat Reve's populariteit bij alle herkenning voor een niet te verwaarlozen deel moet berusten op een misverstand. Want zeker na *Moeder en zoon* kan er moeilijk nog aan worden getwijfeld dat het hem met de religie wel degelijk ernst was. In een van de brieven aan zijn „lijfarts" noemt hij zijn religie „een mengsel van de Gnosis en het Katholicisme". Wat dat in de praktijk kan betekenen, blijkt uit een andere brief, waarin hij naar aanleiding van een droom beschrijft hoe hij al masturbierend in een Mariakapel óók zijn religieuze hunkeringen bevredigt.

Ik neem niet aan dat veel van zijn bewonderaars hem hierin zijn gevolgd. Hetzelfde geldt voor de conservatieve, om niet te zeggen reactionaire opvattingen op politiek gebied die Reve heeft verkondigd. Ook daar kon altijd om gelachen worden, terwijl tegelijkertijd steeds moeilijker te ontkennen viel dat hij het echt meende. De

Brieven aan mijn lijfarts laten daar opnieuw geen twijfel aan bestaan, bijvoorbeeld wanneer Reve tekeer gaat tegen de materialistische verwording van de stadsmens en daar tegenover de „waarden“ plaatst van het platteland, waarop hij zich - in Frankrijk - heeft teruggetrokken. „Ik leef te midden van boeren, die weten dat je met wassende Maan moet zaaien; die nog de grote feesten onderhouden; die Allerzielen op de graven hunner geliefden viëren; die nog (op zijn minst drie maal des jaars) naar de kerk gaan“.

Het zijn cultuurkritische clichés van oude romantische snit die Reve hier ten beste geeft, maar ze liggen volstrekt in de lijn van zijn schrijverschap, dat hij zelf altijd in een lange en respectabele romantisch-decadente traditie heeft geplaatst. In diezelfde traditie past zijn religieuze gezindheid. Religie noemt hij in een van zijn brieven „een capitulatie voor de mythe en het *numinosum*. Door in zijn werk het religieuze zo'n belangrijke plaats te geven, doet hij - op hoe onorthodoxe wijze ook - een serieuze poging iets van de herinnering aan dit verdwijnend erfgoed vast te houden. Maar in de praktijk is er, naar ik vrees, slechts één mythe die daadwerkelijk nieuw leven wordt ingeblazen en dat is de mythe die hij rondom zijn eigen persoon heeft opgetrokken.

Het succes van deze mythe heeft alles te maken met het genre waarin Reve excelleert: dat van de brief. Het maakt een bijna direct contact, via het papier, mogelijk tussen schrijver en lezer en stimuleert de herkenning. Vooral in de brieven die geen echte brieven zijn, maar waarin alleen op een briljante manier van de epistolaire vorm gebruik wordt gemaakt, zoals in de „reisbrieven“ van *Op weg naar het einde* en *Nader tot U*, heeft Reve van zijn persoonlijke drama's een publiek schouwspel weten te maken, waarbij half Nederland de adem inhield.

De echte brieven die hij vervolgens is gaan publiceren, profiteren daarvan, maar hebben het nadeel dat ze in literair opzicht minder volmaakt zijn. Het zijn er ook eenvoudigweg te veel en er wordt te vaak hetzelfde in verteld. Daardoor verliest de mythe veel van haar fascinerende glans. Wat overblijft zijn bouwstenen voor een - later door een ander te schrijven - biografie, die op zichzelf maar een beperkt belang vertegenwoordigen. Hoe boeiend is het bijvoorbeeld te weten dat Reve zich om de drank en de depressie de baas te worden van tijd tot tijd heeft volgestopt met benzedrine, seresta, chloraalhydraat en paraldehyde? In bijna elke „brief aan mijn lijfarts“ wordt er wel gevraagd om een recept en dat gaat op den duur onvermijdelijk vervelen.

Wat deze brieven niettemin méér de moeite waard maakt dan veel van hun voorgangers, is het portret dat tussen de regels door ontstaat van degene aan wie ze zijn gericht. Reve's „lijfarts“ was de bekende Amsterdamse arts Jan Groothuyse, die een praktijk had in de warme buurt van de hoofdstad en zijn ervaringen aldaar onder meer verwerkte in een proefschrift over „de arbeidsstructuur van de prostitutie“ en een studie over „het menselijk tekort van de pooier“.

Uit de brieven kan men opmaken dat tussen Groothuyse en Reve de nodige zielsverwantschap heeft bestaan. Ook Groothuyse had problemen met de drank en de liefde, leed aan depressies en kampte met wat Reve ergens „een ongehoord, waarlijk karikaturaal groot minderwaardigheidsgevoel“ en een „onderontwikkeld“ gevoelsleven noemt. Geen verwantschap bestond er kennelijk op het literaire vlak, want in de -

helaas zeer korte - „verantwoording" ontzegt Reve zijn huisarts iedere „smaak of belangstelling voor kunst, of het nu schilderkunst, literatuur, muziek of toneel betrof".

Het verschil blijft niet zonder gevolgen, aangezien Groothuyse - alle goede raad en opwekkende woorden ten spijt - uiteindelijk zelfmoord pleegt en Reve niet. In een van de laatste brieven somt Reve ook op waarom niet, met als eerste argument dat zijn werk hem de noodzakelijke „uitweg" voor zijn spanningen en agressie verschaft. „Elk boek schrijf ik om mijn psychische stabiliteit te herstellen", heeft hij dan al bekend, „Mijn werk is psychotherapie" - net als trouwens sommige van deze brieven, waarin hij zich aan een uitvoerige persoonlijke *Traumdeutung* waagt.

Waarom dat voor Groothuyse niet zo kon zijn, blijft onduidelijk, al suggereert Reve „naïveteit" en het verblijf in de hoerenbuurt van de „gedoemde" stad Amsterdam als mogelijke oorzaken van de zelfmoord. Maar het is zeer de vraag of dit niet meer zegt over hemzelf dan over Groothuyse, van wiens persoonlijkheid we al met al slechts een glimp te zien krijgen. Ook in de *Brieven aan mijn lijfarts* draait het - zoals steeds - in de eerste plaats om Gerard Reve. Hij blijft de zon van dit zelfgeschapen literaire en mythische universum, waaraan hier een kleine, doch intrigerende planeet wordt toegevoegd.

(*de Volkskrant*, 6-12-1991)